

Számszerűleg voltak és vannak „kisebb” és „nagyobb” népiirtások. A kérdés mégsem matematikai, hanem erkölcsi. Illetlenül önmagamra hivatkozom: lapunkban már leírtam, hogy tisztességtelennek tartom, ha valaki azon vitázik, mennyi zsidót öltek meg a német haláltáborokban; mert ha egyetlen egyet, az is sok. És tisztességtelenség azt vitatni, hogy nem is annyi örmény pusztult el a genocídium idején, mint amennyit az örmények mondanak. Mert ha egyetlen egyet öltek meg, az is sok.

Torquemada, a hírhedt spanyolországi dominikánus, a főinkvizítor körülbelül háromezer boszorkányt égetett meg, férfiakat, nőket. Ezeknek többnyire két közös jellemzőjük volt: egyrészt keresztény hitre áttért muzulmánok voltak, másrészt valamelyes vagyonkájuk volt. De a feljelentő, valamint a bíró - ha bebizonyosodott a boszorkányság vádja - osztozott a megégetett eretnek, boszorkány vagyonán. Arról pedig ügyesen gondoskodtak, hogy az a bizonyos boszorkányság, vagy eretnekség bebizonyosodjék.

Sok-e az a háromezer vagy kevés? Egy bizonyos: a legyilkolt örményeknek valamicskével több vagyonuk volt, mint a gyilkoló, pogromot rendező törököknek és kurdoknak.

Gyakran hallom - többnyire magánbeszélgetésekben - hogy az örmények vagy a zsidók „maguk idézték elő a bajt, mert kapzsi kereskedők, uzsorások voltak”. Hát... mit mondjak? A Torquemada boszorkányai és eretnekjei sem voltak éppen koldusok... (Érdekes, hogy keresztényinek mondott erkölcsünk ebben az egy vonatkozásban milyen nagy indulattal kardoskodik a szegénység mellett: más ügyekben nem szoktuk felhozni vádként a vagyonosságot...)

De hagyjuk. Inkább gondoljunk arra, hogy milyen szerencsékük volt ősainknek, akik Erdélyben telepedtek meg - a mi szerencsénkre. Mert bizonyára dühöngött és átkozódott a székely, ha már nagyon sok pénzzel tartozott az örménynek, aki a pálinkát mérte. Sőt: bizonyosan gyűlölte is „a rohadt uzsorást”. Pogromra mégsem került sor. Nem csak a történelemből tudjuk, hogy Erdélyben a betelepült örmények nem szenvedtek el pogromot a helyi lakosságtól: tudjuk, tudhatjuk abból is, hogy mi, erdélyi örmény gyökerűek örménymagyaroként itt vagyunk, büszkén kettős (talán hármás) kötődésünkre. Ha viszont pogromokkal volna teljes a múltunk Szamosújvár, Csíkszépvíz vagy Gyergyószentmiklós tájain, akkor bizonyára keserűség lakozna bennünk, esetleg gyűlölet. Ettől pedig megkímélt bennünket az Úr. Tessék belegondolni, milyen nagy ajándék ez!

Ilyen gondolatokkal telve gyűjtök gyertyát április 16-án, 1915 áldozataira emlékezve.

dcs

*****

Örményekre emlékezve

(Első rész)

Nem vagyok örmény, de itt Székelyföldön sok jó ismerősöm, barátom van köztük. Számunkra, akik itt élünk, mindez természetes, magától értetődő. Eszünk ágában sincs megkérdőjelezni több évszázados ittlétük jogosultságát, mint ahogy Trianon óta teszi azt velünk székelyekkel és erdélyi magyarokkal a mindenkori hatalom. Barátaink, rokonaink lettek, igazi sorstársak örömben, bánatban.

És ahogy végigpásztázom életem ötvennyolc esztendejét, csak szép történeésekről beszélhetek.

Az első igazi örmény számomra Czárán Margit matematika tanárnőm és osztályfőnököm volt 1955-57 között Gyergyóremetén, az V-VII. osztályban. Alacsony, gömbölyded, élénk asszony. Sokat cigarettázott és sötét haját kontyba tűzve viselte. Arcának legszebb díszé gyönyörű, barna szeme volt. Lánya, Éva szintén feketehajú, de olyan türkizkék szemmel, amilyent azóta sem láttam. Úgy tudom, Budapesten telepedett le. Margit néni jó barátnője volt nagynénémnek, a remetei iskola román szakos tanárnőjének. Így sokszor hozott nekünk dalauzit, vagy apró kúpcskákban megszáritott churutot, amivel ízletes húslevest főztünk.

Türelmes, szelíden következetes „oszinktól” nem csak matematikát, de helyes viselkedést is tanultunk. Még ma is emlékszem, hogyan magyarázta, mennyire illetlen dolog evés után a papírszalvétát galacsinná gyúrva a tányérba dobni; vagy ha jól laktunk, nem ildomos a kést és villát keresztbe tenni, mert akkor esetleg még egy adag étellel kell majd megküzdenünk.

Kovánián Haruttyun a gimnáziumi évek nyári vakációinak felejthetetlen tréfacsinálója volt. Málnásfürdön lakó szüleim barátja, és felesége Dalma mindig nyárra került elő, mint az évről-évre hazatérő vándorfecskék. Dalma nélinek Uzonkafürdön volt kis, családi nyaralója, amit apám gondozott. Nem is értettem sokáig, miért jön valaki egy olyan csendes, unalmas helyre a világszép Budapestről vagy Szentendréről! (Még nem tudtam, mi a honvágy!)

Haruttyunnak, akit a testvéremmel egyhangúlag Harittya bácsinak kiáltottunk ki, még volt egy neve: Hári! Apám szólította így, s azt hiszem, nem minden célzat nélkül: élete igen kalandos volt. Valahol Görögországban született. Tizennégyen voltak testvérek, és sokszor kenyér is alig jutott a nagy családnak. Így a tizenöt éves kamasz egy szép napon egy török kereskedelmi hajón találta magát.

Pár év múlva Konstancán örökre búcsút mondott a fedélzet sikálásának és mivel ott volt már az idő, és éppen katonákat toboroztak, beállt a román király hadseregébe. Az éles eszű, több nyelvet beszélő fiúra hamar felfigyeltek felettesei. Egy lovas századnál szolgált, és a szó szoros értelmében beleszeretett az okos négy lábúakba. Árvaként kezelték, ösztöndíjat adtak neki, és gimnáziumi tanulmányai után állatorvosi diplomát szerzett. Előbb a királyi ménes gondozója, majd főállatorvosa lett. Valószínűleg 1940 körül ismerkedett meg a fiatal, mondén szépséggel, az egyik Zathureczky báró elvált feleségével, lánynevén Bardócz Dalmával. Az 1944-es menekülés Budapestre sodorta őket, ott is maradtak.

Harittya bácsi, a nagy orrú, sűrű fehér hajú és vastag fekete szemöldökű, huncut tekintetű Nasszreddin Hodzsa soha nem tanult meg tökéletesen magyarul. Utánozhatatlan kiejtéssel és szótársításokkal beszélt. Már ettől pukkadózott az ember, annyira komikusan hatott. Rákosiék nem bántották, hiszen nincstelen menekült volt és az alig felocsúdó mezőgazdaság sem bővelkedett állatorvosokban. Így pár év múlva már valamelyik Szentendre-környéki térszben találjuk, ahol a macskától a lóig minden állatot védelmébe vett. Annyira lelkiismeretesen végezte munkáját, hogy nemsokára az egész megye hozzá járt, ha a helyzet úgy kívánta.

Az extrém esetektől sem riadt vissza. Egyszer egy tehén bendőjéből egy kilónyi szeget és mindenféle fémdarabkát operált ki és a szegény pára túlélte. Tudtommal nem ez volt az egyetlen „betyárvágása”.

1968-ban náluk vakációztam Szentendrén. Már nyugdíjas volt. Mutatott egy oklevelet (Állami díj, Kossuth díj vagy valami hasonló!), amit magas fokú elismerésként kapott. Kár, hogy nem emlékszem rá pontosan!

De annál frissebben él emlékeim között 1960 nyara. Uzonkából átrándultak hozzánk. Az anyám és Dalma remek ebédet készített. Harittya bácsi buzgón ajánlkozott, hogy térül-fordul és már hozza is a Fő forrásból a borvizet. Ez nyugodt tempóban sem telt tizenöt percnél több időbe. Megterítettük az asztalt és aztán csak vártunk, vártunk. Egy jó óra múlva mondja az anyám: eridj már, nézd meg, mit művel ennyi ideig? Szaladok a park végében lévő borvízcsergőhöz, s hát vagy húsz paraszt áll Harittya körül és hallgatja áhítattal. Én is fülelni kezdtem, de amit hallottam, attól földbe gyökerezett a lábam. Kiderült, hogy Harittya bácsi éppen a századik évét tapossa (lehetett vagy 55 éves!), és azért van ilyen jó kondícióban, mert soha nem cigarettázott, bort sem ivott, a feleségén kívül más nőt nem ismert (természetesen bibliai értelemben!), és úgy megszokta gyermekkorában a Kaukázusban a kefirt (soha nem is járt ott!), hogy most is naponta egy litert iszik meg, de csak csoré kenyérral! Nem maradt ki az előadásból a jóga és a fokhagyma sem. A málnási mofetta és az uzonkai borvízfürdő mindegyike csak ráadás volt. Mögéje kerülve óvatosan megérintettem és mondtam, most már ideje haza menni. Alig kerültünk látótávolságon kívül, mindkettőnkől kitért a nevetés.

- Harittyá bácsi, miért csinálja ezt? - kérdeztem.

- Azért, mert elhiszik - felelte.

A másik bűbajos eset a kocsmárosunkkal, Székely Károllyal történt. Motorkerékpárral balesetet szenvedett és az egyik alsó lábszára úgy megsérült, hogy még egy év múlva is gyulladt volt, varrott sebe többször felfakadt. Harittyá minden nap elment egy palack jó borért és feltűnt neki a bicegő ember. Összebarátkoztak, s a furfangos örmény azt mondta: ha a pókos lólábakra való kenőcsöt elfogadja, meggyógyul. Két-három napig nagy volt a kotyvasztás nálunk, készült a csodakenőcs. Néhány összetevőjére most is emlékszem, bár a recept nem teljes. Azt tudom, hogy apám méhviasza, propolisza, méze bánta, némi fenyőgyantával keverve. Haruttyun minden nap szorgalmasan eljár a kocsmároshoz, s nem is jött haza! Estig! Akkor viszont gyanúsán borvirágos orral és érthetetlen kiejtéssel! Ilyenkor Dalma szeme zöldessárga villámokat szórt, de Harittyá csak somolygott alamuszin. Négy hét múlva nyoma sem volt a tenyérszéknek - de a kocsmáros dugi borkészletének se! Igaz, nem is bánta a jó ember.

Úgy tudom, a házaspárt Szentendrén temették el. Felesége első házasságából származó, fogadott lánya még él Budapesten, körülbelül 75 éves. Mostoha unokái ötven év körüliek. Ahányszor eszembe jut a vén tréfacsináló, mindig jó kedvre derülök. Az sincs kizárva, hogy valamelyik puffos felhőn szórakoztatja a köréje sereglő lelkeket, miközben az ölébe csongolyodó fehér cicát cirógtatják fűrge, hosszú ujjai.

Csíkszereda 2003.11. 21.
Zsigmond Enikő geológus

(A szerző megjegyzése: „pókos lóláb”: kibogosodott lóláb, amit fertőzés okoz, elég nehezen gyógyítható.)

*****

Egy örmény menedék - Libanon

Szabó László előadása,

elhangzott a Fővárosi Örmény Klub február 20-i találkozásán

2001. szeptember 24. éjjel fél három. A MALÉV menetrend szerinti járata lassan ereszkedik Bejrút fölé. Először a parti sétány fényeit látjuk, majd a repülőgép szinte a házak tetejét súrolva, egy döccenéssel földet ér.

A formaságokat hamar elintézzük. Itt nyoma sincs a Ferihegyen tapasztalt ideges feszültségnek. Csak taxival lehet bejutni a városközpontba. Harminc dollár. Toporgunk egy kicsit és ennek meg is van az eredménye. Egy idősebb arab ajánlkozik. Ő csak tíz dollárt kér. Útközben kiderül, hogy nem ismeri a Hotel Regist. Gyorsan előveszem a térképet. Ain Al Mraise negyed, a Phoenicia Inter-Continental közelében. Tekergünk egy darabig a kihalt utcákon, végül megállunk egy golyólyuggatta, lakatlan ház előtt. Az utca túloldalán egy hatalmas épület, a Hotel Phoenicia. Gyalog talán többre jutunk. A második keresztutcába benézve meglátjuk a Regis fényeit. Felrázzuk az alvó portásfiút. Van szabad szoba. Kopott, de csak tíz dollár. Végre megérkeztünk.

Az elkövetkező néhány napban megpróbáljuk felfedezni a másfél milliós Bejrútot. A tizenöt évig tartó polgárháború alatt a város keleti és nyugati része teljesen különvált. Köztük egy rommá lőtt frontvonal húzódott. Ma ezen a területen egy multifunkcionális városközpont bontakozik ki. Üzletek, irodaházak, bankok, kormányzati épületek mellett kulturális intézmények, sportpályák épülnek. Sok régi romos házat eredeti levantei stílusban építenek fel. Az új negyedben sétálva gyönyörű örmény templomot találunk. Mintha tegnap fejezték volna be az építését. Zárva van, de a kopogásra idős örmény nyitja ki az oldalajtót. Elmondja, hogy a Szent Éliás örmény katolikus templomban járunk. Büszkén mutatja az igényesen kivitelezett belső részeket, a dekoratív mozaikokat. A hajdani frontvonalától kissé távolabb